

JUOZAS ŽILIONIS

Vilniaus pedagoginis universitetas

DANTĖ ALIGHIERI: KOSMOLOGIJA IR *NOBILTADĖ'S* IDĖJA

The Cosmology and the Idea of *nobiltade* of Dante Alighieri

SUMMARY

This article analyzes Dante's cosmology and ethics. Guided by Aristotelian physics and metaphysics, Dante approaches the universe as a living organism in its unceasing movement. The heavenly spheres move and the stars shine, for they are animated. Man is at the center of this movement. The course of his life is predestined by the stars. On this fact the *nobiltade* (nobility) of man is based. Man is noble as far as he is prudent, just, steadfast and temperate. These virtues are of prime importance, for they guide to happiness which, according to Dante, is available to a wise man.

*Būtybės visos, jųjų įvairovė,
Sukurtos vienu ir tuo pat metu;
Viršuj – grynios veikmės nešėjai stovi,*

*Gryna galia – ties priešingu kraštu,
O vidurys veikmėms bei galioms kliuvo,
Ten sujungtomis nematomu saitu.*

Dantė Aligeris. *Dieviškoji komedija. Skaistykla. XXIX giesmė.*

ĮŽANGA

Pasaulis, Apvaizda ir žmogaus likimas Dantės meditacijose atskleidė vėlyvųjų viduramžių laikmečio dvasią – „visko, kas tik įmanoma mąstyti, pavertimas vaizdais iki pačių paskutinių konsekvencijų“¹. Įliedamas *nobiltade* teoriją

į kosmosą, Dantė paneigė viduramžiams būdingą per *kraują ir titulų* paveldimą kilningumo traktuotę. Asmens *nobiltade* Dantėi skleidžiasi mąstymu, kurį skatina kilni dvasia. Remdamasis Alberto Didžiojo ir Tomo Akviniečio

RAKTAŽODŽIAI: Dantė, kosmologija, judėjimas, *nobiltade* (kilnumas), dorybės, intelektas.

KEY WORDS: Dante, cosmology, motion, *nobiltade* (nobility), virtues, intellect.

mokymu apie dangaus kūnų ir sielų sąveiką, Dantė atskleidžia žmogaus ir visatos vienovę. Atskirtosios angeliškosios substancijos žmogaus sielai dovanoja kilnią dvasią², kurios dėka žmogus savo intelekto galia *tampa visais dalykais* ir laikydamas save *mikrokosmosu* išsaugo būtis universalumą. Alain de Libera vertindamas tokius Dantės samprotavimus pažymi, kad jie „tai tikrosios metafizikos programa ..., kurią prieš jį suformulavo Avicenna“³. Avicennos pateikta mąstymo koncepcija ir kosmologinė *formų kūrėjo* hipotezė pagrindžia apšvietimo teoriją, kurioje ypatingas vaidmuo skiriamas atskirtosioms substancijoms, t.y. inteligencijoms, valdančioms dangaus sferas ir perduodančioms pažinimą iš pirmosios emanacijos paskutiniajai. Ši koncepcija krikščioniškoje interpretacijoje buvo suformuluota V amžiuje. Šv. Augustinas ja naudojosi, aiškindamas tiesos pažinimo procesą dieviškuoju sielos apšvietimo (*illumination*) būdu, kai protas tiesiogiai, t.y. nesamprotaudamas, išvelgia tiesą. Tomas Akvinietis, aiškindamas intelektualų pradmenį, kurio dėka žmogus mąsto, pabrėžė, kad „apšvietimo pradas yra vienas, – tam tikra atskirtoji substancija: Dievas, pasak katalikų, arba aukščiausioji inteligencija, pasak Avicennos“⁴. Taigi emanacija Avicennai yra mąstymo procesas, kurio metu tai, kas emanuoja, yra inteligencija. Inteligencija, mąstydamas savo *esmę*, *tampa* dviejų kosmoso realybių – dangaus sielos ir kūno – jungtimi.

Perėmę arabų žmogaus ir žvaigždės bendradarbiavimo filosofinę koncepciją,

viduramžių teologai ir filosofai skirtingai traktavo žvaigždžių įtaką sublunarinio pasaulio gyvybingoms būtimis. Aristotelio teiginį, kurį perėmė arabų filosofai, apie tai, kad *žmogus yra pagimdomas žmogaus ir saulės*⁵, Tomas Akvinietis komentuoja kaip dviejų priešasčių buvimą prigimtyje. Viena prigimties priešastis atskleidžia jos universalią (*per se*) formą, o kita – šią formą jungia su kūnu. Kada yra svarstomos gimdomųjų priešastys, tai pasak Akviniečio, reikia išskirti rūšies universaliją ir kiekvienam esiniui būdingą priešastį. Aki vaizdumo dėlei Akvinietis pateikia arklio gimimo pavyzdį. „Juk kai gimdomas arklys, tai gimdantis arklys yra ta priešastis, kuri arklio prigimtį pradeda tame esinyje, tačiau jis nėra savaiminė (*per se*) arkliskosios prigimties priešastis: juk tas, kuris yra savaiminė (*per se*) kurios nors rūšinės prigimties priešastis, turi būti jos priešastis visuose, tą rūšį turinčiuose. Kadangi gimdantis arklys turi tos pačios rūšies prigimtį [kaip ir gimdomas arklys], tai išeitų, kad jis yra savęs paties priešastis, bet to negali būti. Todėl būtina, kad iš visų arklio prigimtyje dalyvaujančiųjų [priešasčių] būtų kokia nors bendra visos rūšies priešastis. ... Pasak Aristotelio, šią universalią priešastį reikia tapatinti su kuriuo nors dangaus kūnu, todėl jis, tas dvi priešastis atskirdamas [vieną nuo kitos] teigė, kad žmogų gimdo žmogus ir saulė“⁶. Vadinasi, Akviniečiui visata turi savo *Pirmąją visa ko priešastį*, kurioje glūdi visa realybės struktūra ir esiniai, kurie atsiranda egzistencinio tapsmo metu, kai forma jungiasi su materija. Pir-

moji Priežastis kuria esaties tobulybės pilnatvę. Iš Pirmosios Priežasties skleidžiasi kiekviena substancija, kiekviena galia, kiekvienas veiksmas. Pirmoji Priežastis savo padariniams teikia realumą, tiesą, gėrį, grožį, vertę; daro juos panašius į save; diegia jiems troškimą sugrįžti ten, iš kur jie atsirado. Taigi žmogus, kaip kūno ir sielos vienovė, galutinę ir tobulą laimę gali pasiekti tik kontempliuodamas Pirmąją Priežastį.

Dantė, perėmęs aristoteliškąją teologiją apie Pirmąjį Judintoją, Avicennos emanacijos koncepciją, Tomo Akviniečio visatos sampratą ir intelektualio pažini-

mo teoriją, filosofiniame traktate *Convivio* (Puota)⁷, tvirtina, kad pasaulis be kilnumo yra neišsivaizduojamas, nes kilnus žmogus vienija visų esinių tvarką ir jų ryšį. Šioje koncepcijoje Dantė ypač akcentuoja moralines ir intelektualines dorybes. Šių dorybių išaukštinimas yra savita laimės būseną, kurią, pasak Dantės, patiria išmintingas žmogus.

Tokiu būdu filosofiskai aiškindamas *nobiltade* fenomeną, Dantė pateikė vieną iš įdomiausių viduramžių teorijų, kuri susiejo Aristotelio fiziką ir arabų kosmologiją su krikščioniškąja intelekto samprata.

KOSMOLOGINĖ VIZIJA IR LAISVIEJI MENAI

Remdamasis Ptolemajo astronomija ir krikščioniškąja teologija, Dantė kuria kosmologinę viziją, kurioje persipina poetinė ir mokslinė visatos samprata. Traktate *Puota* jis rašo, kad dangus susideda iš devynių judančių sferų. Tokia samprata atitinka viduramžių sublunarinio ir supralunarinio pasaulio traktuotę, kurioje dangaus sferos turi savo planetas ir žvaigždes. Šią koncepciją viduramžių mąstytojai perėmė iš adaptuotų arabų kalba Proklo ir Plotino teologinių ir astrologinių tekstų, išdėstytų traktate *Priežasčių knyga*. IX a. šis traktatas buvo išverstas į lotynų kalbą, kuri viduramžių mąstytojai klaidingai priskyrė Aristoteliui. *Priežasčių knygoje* (*Liber de causis*) graikų-arabų tradicija buvo aiškinaama apie dangaus kūnus, jų išsidėstymą ir judėjimą.

Dantės kosmologinė koncepcija, paremta aristoteline-tomistine visatos sam-

prata ir *Priežasčių knygoje* vaizduojama pasaulio sandara, atskleidžia žmogaus būtį ir likimą, valdomą dieviškosios galios. Devyniose dangiškosiose sferose, pasak Dantės, tam tikra tvarka yra išsidėčiusios planetos ir žvaigždės. Pirmoji dangaus sfera priskiriama Mėnuliui, kuris skatina prigimtinių kūnų judėjimą: trauką, maitinimą, virškinimą, augimą ir dauginimąsi. Antroji, Merkurijaus sfera, teikia gebėjimą vertinti bei atskirti tai, kas žalinga ir kas naudinga. Trečioji sfera priklauso Venerai, kuri gimdo troškimus. Ketvirtoji sfera, globojama Saulės, suteikia galią mąstyti. Penktoji, Marso sfera, žadina priešiškus nusiteikimus ir irzlumą. Šeštoji sfera pavaldi Jupiteriui, kuris formuoja nuomones ir moko svarstyti apie tai, kas įmanoma. Saturno, septintoji dangaus sfera, lavina atmintį. Aštuntoji, žvaigždžių sfera, turi galių sieloms perteikti pirmųjų septynių

planetų savybes. Devintojoje sferoje, vadinamoje Krišto line, yra Pirmasis Judintojas (*Primum Mobile*). Visos devynios dangiškosios sferos yra mobilios⁸, kurias judina atskirtosios substancijos – intelektai (angelai). Jas gaubianti dešimtoji, vadinama Empirėjumi, yra nejudantis viršutinis dangaus sluoksnis.

Šią kosmologinę koncepciją Dantė sieja su žmogaus ugdymu. Koncepcijoje septynios pirmosios sferos adekvačios septynių laisvųjų menų (*trivium* ir *quadrivium*) programai, kurią sudaro gramatika, dialektika, retorika, aritmetika, muzika, geometrija ir astrologija. Aštuntąją, Žvaigždžių sferą, Dantė palygina su metafizikos ir gamtos (fizikos) mokslais. Tenka pastebėti, jog Dantė etiką, skirtingai nuo viduramžių mąstytojų, iškėlė virš visų mokslų, tame tarpe ir metafizikos, įkomponuodamas ją į devintąją sferą. Kadangi šioje sferoje yra *Primum Mobile*, tai etika perima Pirmojo Judintojo galias ir reguliuoja Visatos tvarką, nes, kaip teigia Dantė, be etikos mokslų Visatoje vyrautų chaosas ir nebūtų gyvybės. Dešimtąjai, nejudančiai Visatos sferai – Empirėjui, – Dantė priskiria teologiją.

Pereinant prie detalesnės šios koncepcijos aptarimo, būtina pažymėti, kad viduramžių diskursas dėl galimo dvigubos tiesos (proto ir tikėjimo) egzistavimo, sukėlė nemažai filosofų ir teologų ginčų. Dantė šiuos požiūrius bandė apjungti į vieningą teologinę-filosofinę sampratą, aiškinančią dvejopą – dvasišką ir kūnišką – žmogaus prigimtį. Šioje koncepcijoje jis atskleidė dangiškujų sferų įtaką mąstymui, nes, pasak jo, vien tik savo protu žmogus negali pasiekti

pilno žinojimo apie pasaulį, visatą ir Dievą. Aptardamas dangiškujų sferų ir žemiškujų mokslų tarpusavio dermę, Dantė išskiria du kiekvienos sferos ir jai prilyginamo mokslo panašius požymius.

Mėnulio sfera artima gramatikai. Tokią ryšį Dantė regi dviem analogiškomis Mėnulio ir gramatikos savybėmis. Mėnulio dėmės sugeria Saulės spindulius ir neleidžia jiems atsispindėti, panašiai kaip beribė gramatika sugeria proto spindulius, neleidama jiems užbaigti savo kelio. Antroji savybė siejama su kaita. Mėnulio fazės keičia jo atvaizdą, o gramatika linksniais, asmenuotėmis, naujų žodžių įsitvirtinimu keičia minties vaizdą.

Merkurijaus sfera, pasak Dantės, siejama su dialektikos mokslu dėl dviejų priešasčių. Pirma, kaip Merkurijus yra mažiausia planeta danguje, taip ir dialektika yra mažiausia iš mokslų. Antroji – kaip Saulės spinduliai apgaubia Merkurijų, taip dialektikos mokslas yra aptemdytas sofistinių išvedžiojimų ir nepatikimų argumentų.

Veneros sferą Dantė lygina su retorikos mokslu dviem aspektais. Pirmasis aspektas siejamas su ryškiu Veneros atvaizdu, verčiančiu ją žavėtis, kaip ir retorikos gebėjimu pavergti žmogų logikos tiesa bei raiškaus žodžio džiaugsmu. Antrasis – Venera geba būti Rytine ir Vakarine žvaigžde, kaip ir oratorius betarpiškai bendrauja su klausytojais ryte žodžiu, o vakare – perteikdamas jiems mintis laiškais.

Saulės sfera Dantei asocijuojasi su aritmetikos mokslui. Visų pirma, visos žvaigždės gimsta iš šviesos, kaip ir visi

mokslai iš aritmetikos. Antra, akis negali žiūrėti į saulę, kaip ir protas negali pamatyti skaičiaus.

Marso sfera Dantei artima muzikos mokslui dėl dviejų priežasčių. Pirmą – dėl patogios padėties, nes Marsas užimdamas penktąją sferą, yra visų planetų viduryje. Muzikos moksle tai siejama su harmonija. Antra priežastis – tai Marso gebėjimas ugningu karščiu viską išdegti, kaip muzika priverčia sielas gyventi garsų pasaulyje.

Jupiterio sferą Dantė lygina su geometrijos mokslu, išvelgdamas dvi paraleles. Pirmoji – Jupiteriui būdingas saikingumas, kurį jis išlaiko judėdamas tarp šalto Saturno ir karšto Marso sferų. Taip ir geometrijos mokslas balansuoja tarp dviejų priešingų polių – nematuojamo pradinio taško ir matuojamų jo ribų. Antroji paralelė atskleidžia tai, jog Jupiteris tarp kitų planetų atrodo baltas, tarsi sidabruotas, kaip ir geometrija, dėka optikos neturėdama klaidų, išlieka balta.

Saturno sferą Dantė sieja su astrologijos mokslu, išvelgdamas du jų panašumus. Vienas jų – lėtas Saturno judėjimas per visus Zodiako ženklus, kaip ir astrologijos mokslas, kad jį suvoktum, reikalauja daug laiko ir patikimų įrodymų, norint konstatuoti tiesą. Kitas panašumas siejamas su tuo, jog Saturno sfera driekiasi aukščiau kitų sferų, kaip ir astrologija, domėdamasi dangaus kūnais, yra didingesnė už kitus mokslus.

Aptaręs dangaus sferų ryšį su septyniais laisvaisiais menais, Dantė atskleidžia likusių trijų sferų įtaką žmogaus ugdymui. Žvaigždžių sfera Dantei yra

kilnesnė ir sudėtingesnė, lyginant ją su ankstesnėmis septyniomis sferomis. Žvaigždžių sferos galios siejamos su dviem mokslais, t.y. fizika ir metafizika bei trimis jų savybėmis. Dantė šias dvi disciplinas integruoja į bendrą aštuntosios sferos modelį, kadangi šie mokslai apima ne tik fizinę, bet ir kontempliacinę pasaulio sampratą. Aštuntoji dangaus sfera skleidžiasi dviems reiškiniais: pirmą, žvaigždžių gausa ir, antra, Paukščių taku, kuris mums veriasi kaip baltas žiedas, įprastai žmonių vadinamas šv. Jokūbo keliu. Remdamasis arabų kosmografijos žiniomis, Dantė aiškina, kad Žvaigždžių sfera turi Šiaurės ir Pietų polių, iš kurių ji vieną atskleidžia, o kitą slepia, priklausomai nuo žmogaus geografinės padėties. Remdamasis Ptolemajumi, Dantė aiškina, kad mes regime tik vieną Žvaigždžių dangaus judesį, slenkantį iš Rytų į Vakarus, o antrasis judesys – iš Vakarų į Rytus, žmogui beveik nematomas. Iš Rytų į Vakarus slenkantis aštuntosios dangaus sferos judesys yra analogiškas fiziniams dienos šviesoje matomiems judesiams. Judesys, slenkantis iš Vakarų į Rytus, patraukia paskui save septynias dangaus sferas, kurios per šimtą metų pasislenka vienu laipsniu⁹, todėl žmogus jo nepajaučia.

Dantė pastebi, jog žvaigždžių gausa aštuntoje sferoje adekvati fizikos mokslui ir susijusi su skaičių *du*, *dvidešimt* ir *tūkstantis*¹⁰ simbolika. Skaičius *du* Dantei asocijuojasi su lokalinio judesiu; skaičius *dvidešimt* – jo gimtąja ir lotynų kalba (it. *venti*; lot. *viginti*) ir yra unikalus tuo, kad lingvistinėje plotmėje, skirtin-

gai nuo lietuvių kalbos, kurioje šis skaičius suprantamas kaip dvi dešimtys, jis kildinamas pats iš savęs. Dantei šis skaičius pats gražiausias, kadangi „dvidešimt žymi judėjimo pasikeitimą; nes iš tikrųjų neįmanoma pakilti aukščiau dešimties kitaip, kaip keičiant ją kitų devynių skaičių pagalba arba ja pačia“. Skaičius *tūkstantis* pažymi judesio intensyvumą, kuris didėja daugybės veiksmu. Šie skaičiai Dantės kosmologijoje atitinka tris judesius, kuriuos apibūdina Aristotelis *Fizikoje*.

Paukščių takas, esantis Žvaigždžių sferoje, sudaro prielaidą Dantei sieti šią sferą su metafizika. Jis pastebi, kad Anaksagoras, Demokritas, Aristotelis, Pitagoro sekėjai, Avicenna, Ptolemajus ir kt. filosofai nevienareikšmiškai traktuoja pačią Paukščių tako esatį. Dantė filosofų mąstyme išvėlgė Žvaigždžių sferos analogiją su metafizikos mokslu: „taip kaip Paukščių takas yra kūrinys tų žvaigždžių, kurių mes negalime matyti ir kurias pažįstame per jų veikimą, taip ir metafizika sprendžia apie pirmines substancijas, kurių mes negalime pažinti

kitaip, kaip per jų veikimą. Todėl tampa akivaizdu, kad Žvaigždžių sfera turi yra labai panaši į metafiziką“¹¹.

Devintoji, krikščioninė sfera, kurią Dantė tapatina su dorovės filosofija, determinuoja visus mokslus. Pasak jo, jeigu nefunkcionuotų dorovės filosofija, mokslai būtų bevaisiai ir kuri laiką paslėpti nuo mūsų.

Dešimtąją – Empirėjaus – sferą Dantė lygina su dieviškuoju mokslu, kuris žmogui teikia palaimą ir ramybę: „Aš jums palieku ramybę, duodu jums savo ramybę. Ne taip aš ją duodu, kaip duoda pasaulis. Tenebūgštauja jūsų širdys ir teneliūdi!“ (Jn 14, 27).

Dantė, siedamas dangaus sferas su septyniais laisvaisiais menais, kūrė originalią teoriją, kurioje intelektualinio kilnumo galiomis yra apdovanotas ne tik žmogus, bet ir kosmosas. Kaip pastebi Vincas Mykolaitis-Putinas, Dantės kosmologinė-moralinė koncepcija, interpretuojama sudėtinga simbolika, savo šviesa „kaip saulė šildo ir džiugina net neregius, nors jie nemato, iš kur spinduliai trykšta“¹².

NOBILTADĖ BŪTIES SĄRANGOJE

Intelektualinį kilnumą, arba *nobiltade*, atskleistą traktate *Puota*, Dantė apibūdina, remdamasis Aristotelio, Avicennos ir Tomo Akviniečio filosofija. *Nobiltade* fenomeną Dantė interpretuoja dviem aspektais: „pirma, ką iš tiesų reiškia žodis *kilnumas*; antra, kokie šios sąvokos definicijos ieškojimo būdai“¹³. Aiškina *nobiltade* prasmę, Dantė pastebi, kad „*kilnumo* sąvoka atspindi kiekvieno

daikto tobulą prigimtį“¹⁴, todėl ji skiriama ne tik mąstančiai substancijai, bet ir visai būties sąrangai. Dantė teigia, kad kiekviena prigimtis, būdama esinio vidine ir pagrindine veikimo priežastimi, realizuoja savo būtiškąją paskirtį, siekdama jai priklausančio tobulumo. Šią idėją Dantė iliustruoja apskritimo pavyzdžiu, teigdamas, kad apskritimas atitiks savo prigimtį, kai visi uždaros krei-

vės taškai išreikš jo ypatingą savybę, t.y. bus vienodai nutolę nuo centro. Tokį apskritimą galima vadinti kilniu, o pavyzdžiui, kiaušinio formos apskritimas nėra kilnus¹⁵. Vadinas, pastebi Dantė, bendroji žodžio *kilnus* prasmė išreiškia daiktų atitikimą savo prigimčiai, todėl yra svarbu nustatyti, kaip šios sąvokos definicija taikoma žmogui, t.y. mąstančiai prigimčiai.

Išstudijavęs graikų mąstytojų doktrinas apie sielos kilmę, Dantė pažymi, kad „žmogaus siela yra pati kilniausia iš visų gimdomų po šiuo dangumi formų, nes iš dieviškosios prigimties gauna daugiau, negu bet kuri kita“¹⁶. Aiškindamas vegetatyvinę ir juslinę sielos funkcijas iš žmogaus prigimties, o intelektualinę sielos gebėjimą – iš išorės, t.y. iš Dievo, Dantė pastebi, kad dieviškasis pradmuo vienija psichologiją su kosmologija. Intelektas tampa varomąja kūno ir sielos jėga, kuri kreipia žmogaus gyvenimą realizuoti teorinę išmintį. Taip norima įrodyti, kad kilnumas nėra perduodamas žmogui genetiškai, o yra pasiekiamas prigimtaine intelekto galia. Derindamas žmogaus gyvenimo biologinį pradą su dieviškąja malone, Dantė teigia, kad žmogui gimstant, jo sieloje aukštesnė būtis pasėja sėklą, kuri brėsdama formuoja tas savybes, kurios nulemia dorybių radimąsi t.y. *nobiltade* pradmenis žmoguje.

Nobiltade žmoguje, pasak Dantės, atpažįstamas pagal jo dorybes, kurios tobulina žogiškąją prigimtį. Dantė kilnumą lygina su tobulumu. Pasak jo, „visų žmonių aukščiausiojo tobulumo neįmanoma nustatyti pagal esminius [rūšies]

požymius, tai šį tobulumą reikia nustatyti ir pažinti pagal šių požymių reiškiamą“¹⁷. Cituodamas Evangelijos pagal Matą žodžius: „Jūs pažinsite juos iš vaisių“ (Mt 7, 16), *pažinimą iš vaisių* Dantė apibūdina, kaip moralinių ir intelektualinių dorybių raišką, nes „jų sėkla ir yra tas mūsų [ieškomas] kilnumas, kaip tai bus atskleista iš jo definicijos“¹⁸. Prikirdamas moralines dorybes žmogaus nuopelnams, Dantė teigia, kad jos priklauso nuo žmogaus valios. Remdamasis Aristotelium, Dantė išskiria vienuolika moralinių dorybių: tvirtumas, nuosaikumas, dosnumas, didingumas, didžiadvasiškas, meilė garbingumui, romumas, nuoširdumas, atvirumas, eutrapelija (meilumas) ir teisingumas. Kiekvieną dorybę supa dvi ydos: perteklius ir trūkumas. Dantei, kaip ir Aristotelium, dorybių pasirinkimas užtikrina žmogui laimę. Ir moralinės dorybės, ir kilnumas reiškiasi žmogaus veiksmais ir poelgiais, todėl Dantė daro išvadą, jog dorybės atsiranda iš kilnumo, kaip pasekmė iš savo priežasties ir, tuo pačiu, „kilnumas, turėdamas savyje visas dorybes, panašiai kaip priežastis turėdama savyje pasekmę, yra mūsų giriamų poelgių prad“¹⁹. Lygindamas kilnumą su dangaus skliautu, Dantė pastebi, kad, kaip daugybė žvaigždžių puošia dangų, taip be moralinių dorybių kilnumą puošia intelektualinės dorybės bei jame esantis gėris. Tačiau, Dantė pripažįsta, kad kai kurie žmonės neturi kilnumo, jei „siela yra netinkamai įkurta, ji nėra tinkama priimti šią palaimintą ir dieviškąją infuziją: kaip ir grynas perlas, jei yra netinkamas arba netobulas, ji negali įgauti dangiško-

sios savybės .... Taigi siela gali būti netinkamai įkurta žmoguje dėl jo prigimties arba ... dėl blogo laiko; todėl mūsų apdovanotoje sieloje šis dieviškasis spindulys niekada nesutviskės“²⁰.

Vadinasi, pasak Dantės, jeigu dorybių pasirinkimas daro žmogų laimingą, o dorybės yra kilnumo vaisius, tai jis daro dar vieną išvadą, kad kilnumas yra žmogaus sieloje Dievo pasėta laimės sėkla²¹. Ši definicija apima visas keturias priešastis: materialiąją, formaliąją, veikiančiąją ir tikslo. „Materialiąją, nes pasakyta: *tvirtai įkurta siela* [kūne], kur yra materija ir kilnumo subjektas; formaliąją, nes pasakyta, kad ji yra sėkla; veikiančiąją, kadangi pasakyta, kad Dievas ją dovanoja sielai; tikslo, nes kalbama apie laimę“²².

Remdamasis Aristotelio teze, kad *dvasios aristokratų yra nedaug* ir Tomo Akviniečio teiginiu, kad *dvasios aristokratai yra filosofai*, Dante teigia, jog *nobiltade* kyla iš *proto laimės arba filosofinės kontempliacijos*.

cijos. Filosofinė kontempliacija, pasak Dantės, slepia savyje neprilygstamo maso meditacijas apie gamtą, Apvaizdą ir likimą. Jis iškelia du idealus: filosofų skelbiamą laimę šioje Žemėje ir išrinktiesiems pažadėtą palaimą dangiškoje Jeruzalėje, apie kurią kalba teologai. Dantė pripažįsta, kad kilnumas, teikiantis žmogiškąją laimę, veda prie kitos, t.y. aukščiausiosios palaimos, kuri šiame gyvenime nepasiekama. Tokiu būdu Dantės *gvildenama nobiltade* teorija išilieja į kosmoso sampratą, tikint, kad kai kuriuose žmonėse kilnumas gimsta iš aukščiausiosios ir dvasingiausiosios Esybės, panašiai kaip brangakmenio savybė atsiranda iš labai kilnaus dangaus kūno²³.

Alain de Libera, traktuodamas Dantės *nobiltade* sampratą pastebi, kad kilnumas „atsiduria kažkur tarp filosofijos ir teologijos, toje kitimų zonoje, kur skaitymo ribos susikeičia, tekstai pereina nuo vienokių prie kitokių, jų kilmės susikerta, o siekiai susijungia“²⁴.

IŠVADOS

Remdamasis kosmologija ir krikščioniškąja teologija, Dantė konstruoja pasaulio sąrangos modelį, jame išryškindamas *nobiltade* fenomeną, kuriuo siekiama atskleisti žmogaus prigimtinių galių sąsają su Pirmąja Inteligencija, kaip tobulumo siekimą ir jo įsikūnijimą.

Kosmologinė Dantės koncepcija, kurioje glūdi dieviškos galios, siejama su asmenybės ugdymu. Ji remiasi viduram-

žiais įsitvirtinusia septynių laisvųjų menų teorija, leidžiančia pažvelgti į žmogų visatos būties sąrangoje žemiškuoju ir transcendentiniu lygmeniu.

Konstruojamoje Dantės būties sąrangoje *nobiltade* iškyla kaip integrali dorybė, kuri konkretizuojama intelektualinėmis ir moralinėmis savybėmis, padedančiomis reguliuoti žmonių tarpusavio santykius ir kontempliuoti dangiškąją palaimą.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Johan Huizinga. *Viduramžių ruduo*. – Vilnius: Amžius, 1996, p. 318.
- ² Žr. Dante. *Banquet // Dante. Oeuvres complètes*. Bibliothèque de la Pléiade. – Paris: Gallimard, 1965, [III, VI, 13], p. 178.
- ³ Alain de Libera. *Viduramžių mąstymas*. – Vilnius: Logos, 2001, p. 185.
- ⁴ Tomas Akvinielis. *Apie intelekto vienojį prieš averoistus // Tomas Akvinielis. Apie esinį ir esmę. Apie tiesą. Apie intelekto vienojį prieš averoistus*. – Vilnius: Logos, 2000, p. 249.
- ⁵ Žr. Aristotle. *Physica // The Basic Works of Aristotle*. Ed. Richard McKeon. – New York: Random House, 1941, [194b-14], p. 240.
- ⁶ Sancti Thomae de Aquino. *De Substantiis Separatis // Sancti Thomae de Aquino. Opera Omnia* 40, ed. Leonina. – Roma: Santa Sabina, 1976, [108], p. D 60.
- ⁷ Žr. Dante. *Banquet*, p. 273–546.
- ⁸ Žr. ten pat [II, III, 6], p. 319.
- ⁹ Dante Alighieri. *Naujas gyvenimas*. – Vilnius: Vyturys, 1998, p. 18.
- ¹⁰ Žr. Dante. *Banquet* [II, XIV, 2], p. 354.
- ¹¹ Ten pat [II, XIV, 8], p. 356.
- ¹² Vincas Mykolaitis-Putinas. *Dantė Aligjeris // Vincas Mykolaitis Putinas. Literatūros vertybių ieškant*. – Vilnius: Vaga, p. 303.
- ¹³ Dante. *Banquet* [IV, XVI, 4], p. 492.
- ¹⁴ Ten pat.
- ¹⁵ Žr. ten pat [IV, XVI, 8], p. 494.
- ¹⁶ Ten pat [III, II, 6], p. 369.
- ¹⁷ Ten pat [IV, XVI, 9], p. 495.
- ¹⁸ Ten pat [IV, XVI, 10], p. 495.
- ¹⁹ Ten pat [IV, XVIII, 5], p. 499.
- ²⁰ Ten pat [IV, XX, 9], p. 504.
- ²¹ Žr. ten pat.
- ²² Ten pat.
- ²³ Žr. ten pat [IV, XX, 10], p. 504–505.
- ²⁴ Alain de Libera. *Viduramžių mąstymas*, p. 174.